

თამარ ციციშვილი

ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
თბილისი, საქართველო
t.tsitsishvili@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.60>

ზოგიერთი საკითხი რუსეთის იმპერიული ცენზურის ისტორიიდან XIX საუკუნის საქართველოში

საკვანძო სიტყვები: ცენზურა, პერიოდული პრესა

რუსეთის იმპერია თავის ტერიტორიაზე მკაცრ დამპყრობლურ პოლიტიკას აწარმოებდა და ამ პოლიტიკის წარმატებით განხორციელებაში მის სადამსჯელო ორგანოებს - პოლიციასა და ჟანდარმერიას ცენზურაც გვერდში ედგა. იმპერიული ცენზურა ზედამხედველობითი ორგანო იყო, რომლის ფუნქციებში იმპერიის ტერიტორიაზე მისთვის არასასურველი ინფორმაციის, „მიუღებელი აზრებისა და ცნობების“ გავრცელების აკრძალვა შედიოდა. ცენზურას ევალებოდა მკაცრად გაეკონტროლებინა ტექსტი, ქვეტექსტი, სიმბოლო, ფარული მინიშნება, ერთი სიტყვით, ყველაფერი, რასაც იმპერიული მთავრობა საფრთხის შემცველად ჩათვლიდა. პერიოდული პრესა განსაკუთრებულ ცენზურას ემორჩილებოდა. პრესას ეკრძალებოდა ნებისმიერი ცნობის გამოქვეყნება, რომელიც იმპერიაში პოლიტიკური და სოციალურ პროცესებს, გამოსვლებსა თუ ნებისმიერი სახის „მღელვარებას“ აშუქებდა.

რუსეთში ცენზურა XVI საუკუნეში ჩაისახა, 1721 წლიდან კი სასულიერო ცენზურას უკვე სინოდი ახორციელებდა. XIX საუკუნეში შეიქმნა ცენტრალური წესდება, რის საფუძველზედ აიკრძალა „მართლმადიდებლური რელიგიისა და თვითმპყრობელური წესწყობილების საწინააღმდეგო თხზულებები“. 1828 წლიდან ბეჭდვითი სიტყვის კონტროლი განათლების სამინისტროსთან არსებული ცენზურის მთავარ სამართველოს დაევა, პრაქტიკულად ეს იყო ე.წ. „მესამე განყოფილება“, ხოლო შემდგომ - 1882 წლიდან ცენზურას შინაგან საქმეთა, იუსტიციის და სახალხო განათლების მინისტრისა და სინოდის ობერპროკურორის თათბირი განაგებდა.

1848 წელს დაარსდა კავკასიის საცენზურო კომიტეტი, რომელიც კავკასიის სასწავლო ოლქის შემადგენლობაში შევიდა. მის საქმიანობას სასწავლო ოლქის მზრუნველის თანაშემწე ახორციელებდა. 1860 წლიდან საცენზურო კომიტეტი ცალკე დაწესებულებად ჩამოყალიბდა, 1863 წლიდან ის შინაგან საქმეთა სამინისტროს განკარგულებაში გადავიდა, ხოლო შემდგომ, 1867 წლიდან კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარ სამართველოს დაექვემდებარა.

საქართველოსთვის ეს უმძიმესი პერიოდი შეფასებულია, როგორც „საცენზურო ტერორის ეპოქა“.

ცნობილია, რომ ცენზურა იყო წინასწარი და შემდგომი. წინასწარი ცენზურა, შინაარსიდან გამომდინარე, თავიდანვე ამოწმებდა და კრძალავდა საცენზურო კომიტეტში შემავალ ნებისმიერ მასალას, ან ნებართვას იძლეოდა მათ დაშვებაზე. შემდგომი ცენზურა კი, თუ ადგილი ექნებოდა რაიმე სახის მასალის „გაპარვას“, სანქციებსა და შემზღუდავ ღონისძიებებს ახორციელებდა.

საქართველოში სხვადასხვა დროს ცენზორებად მუშაობდნენ (ჩამოვთვლით ზოგიერთ მათგანს), - ეფრემ ალექსი-მესხიშვილი, ივანე ყაითმაზოვი, „დროდადრო“ ნიკოლოზ ბერძენიშვილი, დიმიტრი ბაქრაძე, დიმიტრი ფურცელაძე, ლუკა ისარლიშვილი, რაფიელ ერისთავი. განსაკუთრებული სისასტიკით, განსხვავებით სხვებისგან, ლუკა ისარლიშვილი და ივანე ყაითმაზოვი გამოირჩეოდნენ.

აქვე გვინდა გავიხსენოთ რაფიელ ერისთავის, როგორც ცენზორის ღვაწლი. რაფიელ ერისთავი 1889 წლიდან საცენზურო კომიტეტში ქართული ენის ცენზორია. მას უნდა ვუმაღლოდეთ ალექსანდრე ყაზბეგის ოთხტომეულის (საცენზურო კომიტეტს მისი ორ ტომად გამოშვება სურდა), პოეტ მამია გურიელის თხზულებების (იმპერიის საწინააღმდეგო პატრიოტული თემატიკის გამო აიკრძალა) დაბეჭვდას და სხვა მრავალი ეროვნული ინტერესის დაცვასა და ხელშეწყობას. გავიხსენოთ თუნდაც „ივერიაში“ 1896 წელს დაბეჭდილი ფელეტონი „სურათები მოსწავლეთა ცხოვრებიდან“, რომლის გამოც ილია ჭავჭავაძეს მითითება მიეცა, ხოლო რაფიელ ერისთავს კი საცენზურო კომიტეტმა სასტიკი საყვედური გამოუცხადა. ალექსანდრე ჯაბადარი იხსენებდა, რაფიელ ერისთავმა შინაურულად მითხრა, არ ვიცი ცენზორად რამდენ ხანს ვიმუშავე და სანამ აქ ვარ, თუ რაიმე გაქვს საეჭვო დასაბეჭდად, სასწრაფოდ მოიტანეო. ამ სიტყვებიდან ნათლად ჩანს რაფიელ ერისთავის პიროვნება და საცენზურო კომიტეტში მისი მუშაობის ხასიათი. როგორც ლიტერატურათმცოდნეები აღნიშნავენ, რაფიელ ერისთავის ცენზორობის პერიოდში, არაერთი და ორი საქმე წარმატებით დაგვირგვინდა. 1896 წელს რაფიელ ერისთავმა საკუთარი ნებით დატოვა საცენზურო კომიტეტი (თ. შარაბიძე, თ. ციციშვილი 2022: 238). საცენზურო კომიტეტის მასალებში რაფიელ ერისთავის, როგორც ცენზორის, ხელმოწერით ვხვდებით მრავალ მხატვრულ ტექსტს, რომელიც ყოველგვარი შეფერხების გარეშე დაიბეჭდა.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოში კოლონიურმა ჩაგვრამ უკიდურეს ზღვარს მიაღწია. 1882 წლიდან ოფიციალურად აიკრძალა საქართველოს სახელის საჯაროდ ხსენება, იმპერია აიძულებდა ქართველობას ენით, გონებითა და გრძნობით რუსი გამხდარიყო (ციციშვილი 2022). იმპერიული ცენზურა სასტიკად ებრძოდა და სდევნიდა ყოველივე ქართულს - ეკლესიას, მწერლობას, თეატრს, პრესას და ზოგადად ქართულ სიტყვას. კომიტეტის ფუნქციებში შედიოდა გაეკონტროლებინა, თუ საჭირო იყო დაებლოკა, არა მარტო ყველა წიგნი, მხატვრული ტექსტი, კრიტიკულ-პუბლიცისტური მასალა, პრესის ორგანო („ცისკარი“, „საქართველოს მოამბე“, „ივერია“, „კრებული“, „მნათობი“, „კვალი“, „იმედი“, „შრომა“, „ნაკადული“ და სხვა საქართველოში გამომავალი ქართული ან არაქართულენოვანი პრესა), არამედ სასულიერო ლიტერატურა, საბაჟოები, ტიპოგრაფიები, მუსიკალური ნოტები, მხატვრული ტილოები და ასე შემდეგ. თამარ შარაბიძე განიხილავს იმ კრიტერიუმებს, რომელსაც უნდა დაეკმაყოფილებინა რედაქტორობის კანდიდატები, კერძოდ, მათ შერჩევაში ყველა კომპონენტი უნდა გათვალისწინებულიყო - წარმომავლობა, გიმნაზიაში მიღებული ნიშნები, განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა დისციპლინასა და კანონმორჩილებას.

რაც შეეხება თეატრალურ ცენზურას, ის მკაცრ ზედამხედველობას უწევდა და აკონტროლებდა სცენაზე წარმოთქმულ ნებისმიერ თავისუფალ სიტყვასა და რეპლიკას. პოლიციის დასწრება თითოეულ წარმოდგენაზე სავალდებულო იყო, მათ თვალყური უნდა ედევნებინათ, როგორც ტექსტისათვის, აგრეთვე, მსახიობთა მიმიკისთვისაც. ის, რისი დადგმაც შეიძლებოდა დედაქალაქებში - მოსკოვსა და პეტერბურგში, იკრძალებოდა პროვინციებში, მაგალითად თბილისში (თ.შარაბიძე, ჟურ. „სჯანი“, 2023. N24).

რაც შეეხება რუსულ პრესას, იქ ქართველებზე დაბეჭდილი ცილისმწამებლური სტატიები ცენზურას არ გადიოდა. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ „სოვრემენი ვესტნიკი“, რომელიც ასაბუთებდა, რომ ქართველი ერი დაკნინდა, გადაგვარდა ზნეობრივად და მორალურად, გამოიფიტა და ყოველგვარი კავშირი გაწყვიტა ცივილიზებულ სამყაროსთან. XII საუკუნეც კი ქართველი ერისათვის მორალური გახრწნის და გადაგვარების ეპოქა ყოფილა. ილია ჭავჭავაძე ამგვარი ტიპის წერილებზე წერდა, სხვა ქვეყანაში ასეთი რამ რომ გაბედოს გაზეთმა, მკითხველი შეუთვლის, რომ - „შენმა სუნმა ამაძმარალა და აწი ჩემსას არ გაიჭანანო“.

საგულისხმოა, რომ საცენზურო კომიტეტი თავის დოკუმენტებში ასაბუთებდა, რომ ქართველები „ყაჩაღები, „ველურები არიან და რეფორმების ღირსიც არ არიანო“. დოკუმენტებში ქართველებს ყოველთვის „ტუზემცებს“ უწოდებენ და არა მარტო ქართველები, არამედ სომხები, აზერბაიჯანლები, ჩრდილო კავკასიელები ყველა კავკასიელი ტუზემცებად მოიხსენიებიან.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ცენზურა უმოწყალოდ ჩეხავდა ყველაფერს, რაც მათი თვალსაზრისით საეჭვო იყო. ნიშანდობლივია, რომ ცენზურა არ აკმაყოფილებდა, ისეთი გამოჩენილი ქართველი მწერლებისა და კრიტიკოსების, როგორც იყვნენ ნიკო ნიკოლაძე და აკაკი წერეთელი, მცდელობას მიეღოთ ნებართვა პერიოდული ორგანოების გამოსაცემად. მაგრამ მიუხედავად ამ ჯოჯოხეთური პირობებისა, ქართველი მწერლები და ჟურნალის რედაქტორები ატყუებდნენ, გზა-კვალს უზნევდნენ, როგორც მაშინ ამბობდნენ, ეზოპეს ენით ალფეგორიულობით, საოცარი მოქნილობით, ხან პირდაპირ და ხან ნართაულად, ებრძოდნენ ცარიზმის კოლონიურ პოლიტიკას და უმოწყალოდ დაჩეხილ-დასახიჩრებული წერილები პრესაში მაინც იბეჭდებოდა. „ჩემს სიცოცხლეში ცხადად თუ სიზმრად - წერდა აკაკი - ერთი რამ უფრო მაფრთხობდა ყველაზე და საფლავშიც ქარცეცხლად მიმყვება, მე ვამბობ ცენზურა“. აკაკი ცენზორს „ტვინმეისტერს“ უწოდებდა.

ცენზურისათვის განსაკუთრებით მიუღებელი იყო სასწავლო დაწესებულებებში არსებული ნეგატიური მდგომარეობის ჩვენება და ამგვარი კორესპონდენციები, რომელიც სისტემატურად შედიოდა ქართულ პრესაში, ყველგან მკაცრად იბლოკებოდა. ძალზედ ხშირად ვაწყდებით ცნობებს, სხვადასხვა რეგიონებში სასულიერო სასწავლებლებში, საოსტატო სემინარიებში, კლასიკურ გიმნაზიებში არსებულ გაუსაძლის პირობებზე. რუსეთის იმპერია ყოველნაირად ცდილობდა სასწავლო დაწესებულებებში არსებული ნაკლის დაფარვას.

მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითს, რომელიც აჩვენებს იმ ეპოქის საგანმანათლებლო სისტემაში არსებულ მდგომარეობას. „დროებაში“ ცენზორის დადგენილებით (15 იანვარი 1882წ) არ გასულა სტატია, რომელშიც საქართველოს სხვადასხვა ქალაქების საოსტატო სემინარიებში გამეფებულ მძიმე მდგომარეობას ეხება. კორესპონდენციაში საუბარია, რომ ზოგიერთ საოსტატო სემინარიებში მოწაფეები ერთი ნაჭერი პურისათვის ჩხუბობდნენ და ერთმანეთს ფიზიკურ შეურაცხყოფას აყენებენ. მიზეზი შემდგომშია, რომ სემინარიელები ნახევრად მშვივრები არიან. „დროებაშივე“ აიკრძალა მეორე კორესპონდენცია - ალექსანდროვის სემინარიის შეგირდებმა მაზრის ინსპექტორ ილია შენკოს მიმართეს, დირექტორი ბ.

კოლოვიჩის ყოვლად უღირს ქმედებებთან დაკავშირებით. „დირექტორი მათ უკადრისი სიტყვებით ლანძღავდა, შეურაცხყოფდა მათ ეროვნულ გრძნობებს, აშიშშილებდა, ურიგოდ ეპყრობოდა, მუშტებს უშენდა და მუჯლუფუნებს ურტყამდა“.

1882 წლის „დროების“ 19 მარტის ნომერში აიკრძალა შემდეგი შინაარსის წერილი. თბილისის სასულიერო სემინარიის შეგირდმა, სემინარიის რექტორის მოვალეობის დროებით შემსრულებელ ბ. სტეპანოვს ქვით თავი გაუტეხა. რედაქციის აზრით, მართალია, სემინარია ქალაქის შუაგულში იყო განთავსებული და სპეციალურად ძალიან მაღალი ზღუდით გარშემორტყმული. სასულიერო სემინარიაში წესითა და რიგით მამაშვილური დამოკიდებულება უნდა სუფევდეს, როდესაც მგელი და ცხვარი ერთად სძოვს, მაგრამ დიდი ხანია მასწავლებლები და შეგირდები ორ დაპირისპირებულ, მტრულ ბანაკად იყვნენ დაყოფილნი. შეგირდი მაჭავარიანი, ვინც ეს ქმედება ჩაიდინა, როდესაც პოლიციაში მიიყვანეს დამშუელი და „მონძებში“ ჩაცმული იყო. ბავშვს ემჩნეოდა, რომ ის მოძალადე არ იქნებოდა. წარმოიდგინეთ, რა დიდი უნდა ყოფილიყო მაჭავარიანის ბოღმა და უიმედობა, რომ მან არც თავი დაზოგა და არც სხვა. რედაქცია იმედოვნებდა, რომ ეგზარხოსი პავლე დაადგენდა მიზეზს, რამაც ყმაწვილი გაამწარა. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ეგზარხოსი პავლე არც იფიქრებდა სიმართლის დადგენას. აქვე გვინდა მოვიყვანოთ ერთი ეპიზოდი შიო არაგვისპირელის მოგონებიდან, თუ ვინ იყო ეგზარხოსი პავლე ლებედევი, რომელმაც ქართველი ერი დაწყევლა: „ჩუდეცკის (სემინარიის რექტორი, დეკანოზი, რუსი რეაქციონერი) ახალგაზრდა და ლამაზი ცოლი, ამავე დროს ეგზარხოსი პავლეს ცოლიც იყო. როდესაც ქუჩაში ხმაური შეწყდებოდა, ეგზარხოსის კარეტა ჩუდეცკის ბინას მოადგებოდა და ჩუდეცკისაც თავისი ლამაზი ცოლი უნდა ჩაესვა და ეახლებინა ეგზარხოსისათვის. თუ რა ხდებოდა იმის გულში არავინ იცოდა, ჩუდეცკი კი თავის გულის ვარამს ჩვენს ზურგზედ იქარვებდა“.

„დროებაშივე“ ცენზურამ აკრძალა სტატია, სადაც საუბარია თელავში ორკლასიან ქალთა სომხური სასწავლებლის მასწავლებელ ქალზე, რომელიც სასწავლებელში კი არა, „ტრახტირშიც“ კი არ შეიშვებოდა. მუდმივად კაცებს ედევნებოდა, იყო ნასვამი, გოგონებს კი სისტემატურად ყურში უხამს სიტყვებს ჩასჩურჩულებდა.

ეგზარხოსისვე განკარგულებით, თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიების სასულიერო სასწავლებლებში უნდა მოსპობილიყო ან შემცირებულიყო ქართული ენის გაკვეთილებისათვის განსაზღვრული საათები და ეს დრო რუსული ენის სწავლებას დამატებოდა. ამ მტკივნეულ საკითხთან დაკავშირებით ქართველი საზოგადო მოღვაწეებისა და პედაგოგების წერილები ან ძალზედ მკაცრ ცენზურას გადიოდა ან მთლიანად იბლოკებოდა და ეს ბუნებრივიცაა. რუს მოხელეებსა და ეგზარხოსებს საერთოდ არ აღელვებდათ სასულიერო სემინარიებში ქართველი ახალგაზრდებისათვის სპეციალურად შექმნილი გაუსამლისი პირობები.

მაგალითად, „დროების“ 1882 წლის 22 მარტის ნომერში არ დაუშვეს წერილი, რომელიც ხელმოუწერელია, სტატია, ალბათ, რედაქციას ეკუთვნის. წერილში ეგზარხოსის განკრგულებაზეა საუბარი, ის თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიების სასულიერო სასწავლებლებში ქართული ენისა და ძველი ენების გაკვეთილებისათვის განსაზღვრული საათების შემცირებას მოითხოვს. ეს დრო კი მთლიანად რუსული ენის სწავლებას უნდა დამატებოდა. შემდგომში უკვე ქართული ენისათვის განკუთვნილი საათები საერთოდაც შეამცირეს. ცარიზმის ერთგულმა ქვეშემრდომმა, რეაქციონერმა იანოვსკიმ, რომელიც კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველი გახლდათ, ძალ-ღონე არ დაიშურა ქართული კულტურისა და ენის წინააღმდეგ ბრძოლაში. იანოვსკიმ 1885 წელს ცირკულარი გამოსცა.

ცირკულარის მიხედვით, ყველა ტიპის სკოლებში დაწყებით კლასებიდან რუსულ ენაზე სწავლება სავალდებულო გახდა. ქართული ენა განიღებინა და არასავალდებულო საგნად ჩაითვალა. „დედაენის სწავლება ოფიციალურად საოჯახო საქმედ გამოცხადდა“. ილია და სხვა ქართველი მოღვაწეები არ ეგუებოდნენ იანოვსკის „სწავლების ჯოჯოხეთურ, მუნჯურ მეთოდს“. მათ სამარცხვინო ბომბე გააკრეს ქართული ენის დაუძინებელი მტერი იანოვსკი და მისი საგანმანათლებლო პოლიტიკა.

პატარა ბავშვი, რომელიც სკოლაში შედიოდა და ენა ქართულად ჰქონდა ადგილი, პირველად წერა-კითხვა ქართულადვე უნდა დაეწყო. ბუნებრივია, რომ პატარებმა ჯერ მარტო მშობლიური ენა იცოდნენ და უცხო, რუსულ ენაზე, ვერც გაკვეთილებს მოამზა-დებდნენ და ვერც გაუგებარ ტექსტებს დაიზეპირებდნენ. ეგზარხოსის განკარგულებით სასწავლებლებიდან დაითხოვეს ქართველი პედაგოგები. მოსწავლეებს ყველა საგანს რუსი პედაგოგები ასწავლიდნენ, მათ ქართული საერთოდ არ ესმოდათ, ამიტომ სასწავლო დაწესებულებებში მუნჯური სწავლების სისტემა გამეფდა. რუსი პედაგოგები ხელით ეხებოდნენ მოსწავლეებს და მათ მშობლიურ ენას შეურაცხყოფდნენ. აკრძალული სტატიების ავტორების აზრით, ამგვარი სწავლის მეთოდი დაუშვებელია, „ეს არის ჭეშმარიტი უსამარტობა“ - წერდნენ ისინი. ეგზარხოსისვე განკარგულებით სასულიერო სემინარიაში ქართული სასულიერო და საერო ლიტერატურის სწავლებაც აკრძალა. ქართული საზოგადოების მხრიდან ამ გაუგონარ უსამართლობას დიდი გამოხმაურება მოჰყვა. საცენზურო კომიტეტის მასალებში უამრავ ამგვარ კორესპონდენციას ვაწყდებით, რომელიც დაბლოკილია და ცენზურის მიერ მკაცრად აკრძალული.

ნებადაურთავია, აგრეთვე, კორესპონდენციები, სადაც ძალზედ ხშირად საუბარია იმ ნაკლოვანებებზე, რომელიც თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიების სასწავლო დაწესებულებებში იყო გამეფებული. ავტორების აზრით, აუცილებელი იყო, არა მარტო სასწავლო დაწესებულებების გაზრდა, არამედ მასწავლებლების კვალიფიკაციისათვის დიდი ყურადღების მიქცევა და პედაგოგებისათვის ხელფასების მომატება, რომ ისინი უფრო დაინტერესებულიყვნენ მოსწავლეებისათვის შესაფერისი ცოდნის მიცემით.

საქართველოში ცენზურა განსაკუთრებული აგრესიულობით ებრძოდა სწავლა-განათლების სფეროს, რადგან მათ კარგად იცოდნენ, რომ თუ მოსწავლეები ქართულ ენას და ისტორიას დაივიწყებდნენ, იმპერია თავის მიზანს უფრო ადვილად მიაღწევდა, ქართველი ერი თანდათან გარუსდებოდა. ცენზურის რეაქციულ თარეშს წინ აღუდგა - ქართული მწერლობა, პრესა, თეატრი, წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება და ყველა ქართული კულტურულ-საგანმანათლებლო ორგანიზაცია. მიუხედავად უმძიმესი ვითარებისა XIX საუკუნე ქართველი ხალხისათვის ეროვნული იდეის, პიროვნებისა და აზროვნების თავისუფლებისათვის ბრძოლის ხანაა.

ლიტერატურა

თ. შარაბიძე, თ. ციციშვილი. ქართული დრამატურგია ქრესტომათია. ნაცნობი და უცნობი ტექსტები. გამ. თსუ, შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი. თბილისი. 2023.

თ. ციციშვილი. ქართული ხალხოსნური მწერლობა და XIX საუკუნის მეორე ნახევრის კრიტიკული აზრი. წიგნში „მემარცხენე მწერლობის ფორმირება საქართველოში“. გამ. „მწიგნობარი“. თბილისი. 2022.

თ. შარაბიძე, გ. კუჭუხიძე, დ. ჭუმბურიძე. ცენზურის ინსტიტუტი XIX საუკუნის 50-70- იანი წლების ქართული გამოცდილების კონტექსტში. ჟურ. „სჯანი“. 2023. N24

Tamar Tsitsishvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature
t.tsitsishvili@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.60>

Some Issues from the History of Russian Imperial Censorship in XIX Century Georgia

Resume

The Russian Empire carried out a strict conquering policy on its territory, and in the successful implementation of this policy, its punitive bodies - the police and the gendarmerie - were also supported by censorship. The Imperial Censorship was a supervisory body whose functions included the prohibition of disseminating unwanted information, "unacceptable thoughts and reports" on the territory of the Empire. Censorship was to strictly control the text, the subtext, the symbol, the hidden allusion, in a word, anything that the imperial government deemed to be dangerous. The Georgian periodical press was subject to special censorship. The press was forbidden to publish any information covering political and social processes, speeches or any kind of "excitement" in the empire.

In the second half of the 19th century, colonial oppression in Georgia reached its extreme limit. Since 1882, it was officially forbidden to mention the name of Georgia in public, the empire forced Georgians to become Russians in language, mind and feelings. Imperial censorship fiercely fought and persecuted everything Georgian - church, literature, theater, press and the Georgian word in general. The functions of the committee included controlling, if necessary blocking, not only all books, artistic texts, critical-publicist materials, press organs, but also religious literature, customs, typographies, musical notes, artistic canvases, and so on. As for theatrical censorship, it was strictly supervised and controlled any free words and lines spoken on stage. The presence of the police was mandatory at each performance, they had to monitor both the text and the mime of the performers. What could be staged in the capitals - Moscow and St. Petersburg, was prohibited in the provinces, for example in Tbilisi. Censorship was particularly against to show the negative situation in educational institutions, and such correspondences, which were systematically included in the Georgian press, were strictly blocked everywhere. In Georgia, censorship fought particularly aggressively in the field of education, because they knew very well that if the students forgot the Georgian language and history, the empire would achieve the goal more easily, the Georgian nation would gradually become Russian. In the materials of the Censorship Fund, we very often come across reports about the unbearable conditions in theological schools, master's seminars, and classical gymnasiums in various regions. "Teachers of Russian nationality, selected by the empire, systematically cursed students with unworthy words, insulted their national feelings, starved them, mistreated them, punched them and beat them." The Russian Empire issued a circular in 1885. According to the circular, teaching in the Russian language has become mandatory in all types of schools from primary grades. The Georgian language was banished and considered an optional subject. "Teaching the mother tongue has officially been declared a family affair." Georgian classical writers and public figures did not adapt to the "hellish, mute teaching method" of the imperial teaching. In connection with this painful issue, the letters of Georgian public figures and teachers were subjected to very strict censorship, or were completely blocked. And this is natural. Russian officials and exarchs were not at all worried about the "hellish" conditions specially created for Georgian youth in theological seminaries. Georgian writing, press, theater, literacy society and all Georgian cultural and educational organizations stood up to the reactionary threat of censorship. Despite the worst situation, the 19th century is the age of struggle for the national idea, personality and freedom of thought for the Georgian people.

Key words: censorship, periodical press